

Socialdepartementet

Kommittédirektiv Ökad trygghet och möjlighet att välja kön på personal som utför insatser i äldreomsorgen

Regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om äldreomsorg att

- ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå ändamålsenliga åtgärder för en tryggare äldreomsorg, överväga om kunskap om att förebygga och upptäcka missförhållanden och övergrepp samt hur dessa ska hanteras bör ingå i utbildningar för arbete inom äldreomsorgen, analysera och föreslå hur äldre personer ska kunna välja kön på den personal som utför insatser som är kroppsnära samt bedöma vilka moment i insatsens utförande som ska omfattas, och lämna nödvändiga författningsförslag,
- besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Utredaren ska följa de direktiv som framgår av *bilagan*.

Kostnaderna ska belasta det under utgiftsområde 1 Rikets styrelse uppförda anslaget 4:1 Regeringskansliet m.m., anslagsposten 1 Till Regeringskansliets disposition, budgetramen 6, Socialdepartementet.

Utdrag till

Statsrådsberedningen/Gransk
utredaren

Kommittédirektiv

Ökad trygghet och möjlighet att välja kön på personal som utför insatser i äldreomsorgen

Beslut vid regeringssammanträde den 11 juni 2026

Sammanfattning

En särskild utredare ska analysera och lämna förslag för att motverka missförhållanden och övergrepp inom äldreomsorgen, och på hur äldre personer ska kunna välja kön på omsorgspersonal. Utredaren ska också överväga om grundutbildningarna för att arbeta inom äldreomsorgen behöver kompletteras. Syftet med utredningen är att stärka tryggheten inom äldreomsorgen.

Utredaren ska bl.a.

- föreslå ändamålsenliga åtgärder för en tryggare äldreomsorg, med utgångspunkt i omsorgstagares behov och trygghet,
- analysera och föreslå hur äldre personer ska kunna välja kön på personal som utför omsorgsinsatser inom äldreomsorgen,
- ta ställning till om möjligheten att välja kön bör vara avgränsad till insatser som är kroppsnära eller på annat sätt berör den personliga integriteten,
- analysera vilka möjligheter den äldre har i dag att välja bort viss äldreomsorgspersonal, och ta ställning till om en möjlighet att välja bort viss omsorgspersonal när det finns legitima skäl för det bör införas eller stärkas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 11 juni 2027.

Socialtjänstens insatser för äldre personer ska vara trygga

Kommunerna som huvudman ansvarar enligt socialtjänstlagen (2025:400), förkortad SoL, för att äldre personer får det stöd och den omsorg som de behöver. En central del av äldreomsorgen är att äldre personer ska känna sig trygga med den vård och omsorg som ges och att personalen har rätt kompetens för att kunna tillhandahålla en god vård och omsorg som också är säker. Av 5 kap. 1 § första stycket SoL framgår att verksamheten inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och att den ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Kravet på god kvalitet gäller för såväl offentliga som privata utförare av socialtjänst.

Socialnämnden ansvarar enligt 27 kap. 1 § SoL för att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet.

Enligt 10 kap. 8 § kommunallagen (2017:725) har kommunen en skyldighet att kontrollera och följa upp en kommunal angelägenhet som genom avtal har lämnats över till en privat utförare. Enligt 6 kap. 8 § SoL ska socialnämnden även arbeta för att förebygga och motverka brottslighet. Kommuner har också visst ansvar för brottsförebyggande arbete enligt lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Uppdraget att analysera och föreslå åtgärder som kan bidra till en tryggare äldreomsorg

Att kommunernas kvalitetsarbete och egna tillsyn görs på ett ändamålsenligt sätt är viktigt för att minimera risken för missförhållanden. Sedan 2023 ska äldre personer med hemtjänst kunna få en fast omsorgskontakt. Regeringen har i propositionen Stärkta insatser för äldre och för de som vårdar eller stöder närstående (prop. 2025/26:60) föreslagit att reformen utökas till att även omfatta den som bor i särskilt boende för äldre personer. Lagändringen träder i kraft den 1 juli 2026 (bet. 2025/26:JuU22, rskr. 2025/26:146). Den fasta omsorgskontakten kan ha en central roll i att förebygga och upptäcka om den äldre personen upplever någon form av missförhållande eller har utsatts för någon form av fysiskt övergrepp.

Den 1 mars 2026 trädde lagen (2026:43) om registerkontroll vid arbete i hemmet åt äldre personer eller vuxna personer med funktionsnedsättning i kraft. Enligt den får en kommun eller annan verksamhetsutövare som erbjuder en person en anställning för att utföra insatser i hemmet åt äldre

personer eller personer med funktionsnedsättning som har fyllt 18 år, begära att den som erbjuds anställningen visar upp ett utdrag ur belastningsregistret och misstankeregistret.

Flera myndigheter har fått i uppdrag att stärka äldre personers trygghet, stärka tillsynen inom äldreomsorgen och analysera lex Sarah-anmälningar samt kartlägga brott mot äldre inom äldreomsorgen (S2025/02119, S2025/02147, S2026/00116 och S2026/00115).

Utgångspunkten för äldreomsorgen ska vara trygghet och medmänsklighet. Äldre personer måste kunna känna sig trygga och säkra med den omsorg som ges. På senare tid har flera brott inom äldreomsorgen uppmärksammats, exempelvis övergrepp mot äldre personer av personal inom hemtjänsten. Att brott begås mot äldre personer när de ska få det stöd och den omsorg som de har rätt till, är särskilt allvarligt. Tryggheten för äldre personer som får insatser inom socialtjänstens äldreomsorg kräver ett ständigt utvecklings- och förbättringsarbete. Regeringen bedömer därför att det kan finnas behov av ytterligare åtgärder för en tryggare äldreomsorg.

Personalen har en viktig roll i att förebygga och upptäcka missförhållanden och övergrepp. Genom sin återkommande kontakt med den enskilde som ökar kännedomen om personens behov och vanor, finns det goda möjligheter att upptäcka om allt inte står rätt till. Det kan dock inte bara vara avhängigt den personliga kontakten utan personalen behöver ha kunskap och kompetens om hur de kan förebygga och upptäcka om den enskilde varit utsatt för något övergrepp eller annan oegentlighet. Personalen i äldreomsorgen behöver därför ha rätt kunskaper för att tidigt kunna uppfatta signaler om missförhållanden och upptäcka dem.

För att arbeta inom äldreomsorg som undersköterska eller vårdbiträde finns det olika utbildningsvägar, dels gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram, dels utbildningar inom den kommunala vuxenutbildningen. Den som är vårdbiträde kan också utbilda sig inom ramen för de arbetsmarknadsutbildningar som Arbetsförmedlingen upphandlar av fristående utbildningsanordnare. Arbetsmarknadsutbildningarna bygger på det nationella yrkespaketet för vårdbiträde som Statens skolverk ansvarar för. Det finns dock inga reglerade krav på vilken utbildning personal i äldreomsorgen ska ha utöver att den som utses till fast omsorgskontakt ska vara undersköterska enligt vad som följer av 25 kap. 4 § SoL. Socialstyrelsen

har allmänna råd om vilka kunskaper och förmågor omsorgspersonal bör ha (Socialstyrelsens allmänna råd om grundläggande kunskaper hos personal som arbetar i socialtjänstens omsorg om äldre, SOSFS 2011:12). Sedan 1 juli 2023 är undersköterska en skyddad yrkestitel vilket innebär särskilda utbildningskrav. Därtill har Socialstyrelsen tagit fram kompetensmål för undersköterskor som anger den kompetens som enligt Socialstyrelsens bedömning behövs för att utföra arbetet som undersköterska med god kvalitet (Socialstyrelsens kompetensmål för undersköterskor, 2021). En fullföljd utbildning inom gymnasieskolan vård- och omsorgsprogram kan ge den kompetens som Socialstyrelsen föreskriver och kan efter ansökan ge den skyddade yrkestiteln undersköterska.

Eftersom det är viktigt att personalen har kompetens att upptäcka och förebygga missförhållanden och övergrepp behövs det ses över om utbildningar för arbete inom äldreomsorgen, såsom exempelvis vård- och omsorgsprogrammet, behöver kompletteras. Kunskap bör också finnas om hur personalen ska hantera eventuell förekomst av missförhållanden eller övergrepp. Kunskap och kompetens om hur personalen kan förebygga övergrepp och missförhållanden samt upptäcka om den enskilde varit utsatt för det kan vara relevant även för insatser för personer med funktionsnedsättning enligt SoL eller lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förkortad LSS.

Utredaren ska därför

- analysera och föreslå åtgärder, utöver de som pågår inom ramen för befintliga myndighetsuppdrag, som kan vidtas inom socialtjänsten för att uppnå en tryggare äldreomsorg,
- redogöra för om nuvarande utbildningar som kan leda till arbete inom äldreomsorgen har det innehåll som krävs för att ge kunskaper om att förebygga och upptäcka missförhållanden och övergrepp inom äldreomsorgen och i förekommande fall föreslå förändringar, och
- föreslå vilka utbildningar som i så fall bör omfattas, samt bedöma om det bör utredas vidare om även utbildningar för arbete inom insatser för personer med funktionsnedsättning enligt SoL eller LSS behöver kompletteras.

Uppdraget att reglera möjligheten att välja kön på personal som utför omsorgsinsatser och välja bort viss äldreomsorgspersonal

För äldre personer som får insatser inom äldreomsorgen kan personalen ha en stor roll i personens vardag. Vilken personal som utför insatserna kan därför ha en betydelse för den äldre personens upplevelse av trygghet. Äldre personer som får insatser från äldreomsorgen har i dag möjlighet till ett visst inflytande över vilken personal som ska utföra insatserna. Enligt 8 kap. 2 § SoL ska socialnämnden arbeta för att äldre personer får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden. Av 10 kap. 3 § SoL följer att insatser ska utformas och genomföras tillsammans med den enskilde. Regeringen anser att om det finns särskilda önskemål, eller oro vid vissa moment i insatsens utförande, särskilt de som avser den kroppsnära omvårdnaden t.ex. vid dusch och toalettbestyr, bör utförandet av insatser så långt som möjligt anpassas så att personen känner trygghet. Om personen i stället avstår kroppsnära insatser kan det finnas anledning för socialtjänsten att undersöka varför. Den äldre personens inflytande över insatsen innebär däremot inte en rätt att välja vilken personal som ska utföra vilka insatser.

Regeringen anser att det behöver utredas hur äldre personer som får omsorgsinsatser ska få möjlighet att välja kön på den personal som utför insatsen. Insatser inom äldreomsorgen kan vara av olika karaktär. Insatserna kan t.ex. omfatta städning, matlagning, av- och påklädning eller toalettbesök. Det behöver analyseras om möjligheten att välja kön på personalen bör vara avgränsad till insatser som är kroppsnära eller på annat sätt berör den personliga integriteten. Det behöver också analyseras vilka möjligheter äldre har i dag att välja bort viss omsorgspersonal och ta ställning till om en sådan möjlighet bör stärkas. Möjligheter att välja kön på personal eller att välja bort viss personal måste samtidigt, för att faktiskt bidra till ökad trygghet i äldreomsorgen, vara praktiskt genomförbart utifrån faktorer såsom tillgång till personal och schemaläggning. Det behövs därför analyseras hur sådana möjligheter kan genomföras i praktiken och vilka effekter det skulle få på äldreomsorgens organisation, utförande samt personal- och kompetensförsörjning i såväl offentlig som privat regi. En möjlighet för äldre personer att välja kön på personal som utför insatser eller kunna välja bort viss omsorgspersonal skulle kunna få negativa konsekvenser för kommunerna och privata aktörer vad gäller hur socialtjänstens verksamheter ska bedrivas, t.ex. försvåra bemanningen.

Frågorna behöver även analyseras och bedömas utifrån ett arbetsrättsligt och diskrimineringsrättsligt perspektiv, bl.a. med beaktande av förbudet mot könsdiskriminering i regeringsformen.

Möjligheten att välja kön på den personal som utför omsorgsinsatser eller att välja bort viss omsorgspersonal kan vara relevant även för insatser för personer med funktionsnedsättning enligt SoL eller LSS.

Utredaren ska därför

- analysera och föreslå hur äldre personer ska kunna välja kön på den personal som utför omsorgsinsatser inom äldreomsorgen,
- ta ställning till om möjligheten att välja kön bör vara avgränsad till insatser som är kroppsnära eller på annat sätt berör den personliga integriteten,
- analysera vilka möjligheter äldre har i dag att välja bort viss omsorgspersonal, och ta ställning till om en möjlighet att välja bort viss omsorgspersonal när det finns legitima skäl för det bör införas eller stärkas,
- analysera och redovisa konsekvenserna av förslagen för äldreomsorgens personal- och kompetensförsörjning i såväl offentlig som privat regi och, i den mån negativa konsekvenser uppkommer, föreslå hur sådana kan mildras,
- analysera och bedöma förslagen ur ett arbetsrättsligt och diskrimineringsrättsligt perspektiv,
- bedöma om möjligheten att kunna välja kön på den personal som utför insatser eller att välja bort viss omsorgspersonal bör utredas även för den personal som utför insatser för personer med funktionsnedsättning enligt SoL eller LSS, och
- lämna nödvändiga författningsförslag, utom i den del som avser personer med funktionsnedsättning.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska redovisa konsekvenserna av sina förslag i enlighet med förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar. Om förslagen innebär offentligfinansiella kostnader ska förslag till finansiering lämnas i enlighet med 15 § kommittéförordningen (1998:1474). Utredaren ska särskilt redovisa förslagets konsekvenser för arbetsgivare och arbetstagare utifrån ett arbetsrättsligt perspektiv. Utredaren ska redogöra för förslagets förenlighet

med principen om likabehandling samt redovisa förslagets påverkan för jämställdheten mellan män och kvinnor.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet, andra myndigheter och utredningsväsendet.

Utredaren ska föra dialog med Sveriges Kommuner och Regioner, företrädare för ett antal kommuner och andra utförare av insatser inom äldreomsorgen, företrädare för arbetsmarknadens parter, intresseorganisationer samt andra relevanta aktörer.

Uppdraget ska redovisas senast den 11 juni 2027.

(Socialdepartementet)